

Цитування:

Даць І. В. Роль особистості ректора О. С. Тимошенка в розвитку вищої музичної освіти в НМАУ імені П. І. Чайковського: культурологічні виміри. *Культура і сучасність* : альманах. 2022. № 2. С. 55–59.

Dats I. (2022). Role of Rector O. S. Tymoshenko's Personality in the Development of Higher Musical Education at Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music: Cultural Dimensions. *Kultura i suchasnist*: almanakh, 2, 55–59 [in Ukrainian].

*Даць Ірина Вільямівна,
професор кафедри оперної підготовки
та музичної режисури
Національної музичної академії України
імені П. І. Чайковського,
народна артистка України
<https://orcid.org/0000-0003-3851-2047>
irynadats@gmail.com*

**РОЛЬ ОСОБИСТОСТІ РЕКТОРА О. С. ТИМОШЕНКА
В РОЗВИТКУ ВИЩОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ
В НМАУ ІМЕНІ П. І. ЧАЙКОВСЬКОГО: КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ВИМІРИ**

Мета роботи – дослідити роль особистості ректора О. С. Тимошенка в становленні та розвитку вищої музичної освіти в межах спочатку Київської консерваторії – згодом Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського (НМАУ) з погляду осягнення культурологічних вимірів процесу. **Методологія дослідження** містить системний підхід до цілісного окреслення шляхів розвитку вищої музичної освіти в межах НМАУ періоду діяльності ректора О. С. Тимошенка (1983–2004); біографічний метод застосовано для уточнення фактів життєпису та творчих досягнень ректора О. С. Тимошенка протягом його управлінської та науково-педагогічної в академії; культурологічний – для вивчення своєрідності культурно-мистецьких процесів доби; аналітичний метод – для здійснення аналізу й вивчення фактів та встановлення науково обґрунтованих висновків. **Наукова новизна** полягає в тому, що вперше крізь призму культурологічного виміру досліджено місце й роль творчої особистості ректора НМАУ імені П. І. Чайковського О. С. Тимошенка в становленні та розвитку вищої музичної освіти України кінця ХХ – початку ХХІ сторіччя. **Висновки.** У результаті проведеного дослідження встановлено, що управлінська і творча діяльність О. С. Тимошенка на посаді ректора НМАУ імені П. І. Чайковського характеризується як така, що дала змогу досягнути високої продуктивності як у межах закладу вищої освіти, так і на державному рівні, впливаючи на загальний процес становлення і розвитку вищої музичної освіти в Україні. Постає ректора О. С. Тимошенка можна обґрунтовано окреслити як універсальну творчу особистість, оскільки його діяльність поєднувала виконавську, педагогічну, методичну, широку музично-громадську та масштабну організаторську роботу. У діяльності О. С. Тимошенка на посаді ректора імені П. І. Чайковського яскраво відображено прояви спрямованості на будівництво української культури, зокрема у сфері музичної освіти, та її інтеграції в європейський культурний простір на засадах загальносвітових і національних культурних цінностей.

Ключові слова: вища музична освіта, НМАУ імені П. І. Чайковського, ректор О. С. Тимошенко, культурні цінності, євроінтеграція.

Dats Iryna, People's Artist of Ukraine, Professor, Opera Training and Music Directing Department, Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music

Role of Rector O. S. Tymoshenko's Personality in the Development of Higher Musical Education at Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music: Cultural Dimensions

The purpose of the paper is to investigate the role of the rector O. S. Tymoshenko's personality in the formation and development of higher musical education within the framework of the Kyiv Conservatory and later the Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music (UNTAM) from the point of view of understanding the cultural dimensions of the process. **The research methodology** includes a systematic approach to a holistic outline of the ways of higher musical education development at UNTAM during the period of rector O. S. Tymoshenko's activity (1983–2004); biographical method – to clarify the facts of O. S. Tymoshenko's biography and creative achievements during his administrative and scientific-pedagogical career at the academy; cultural – to study the originality of the cultural and artistic processes of the day; analytical method – for the analysis and study of facts and establishment of scientifically based conclusions. **The scientific novelty** lies in the fact that for the first time the place and role of O. S. Tymoshenko's creative personality, the rector of Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music, has been investigated through the prism of the cultural dimension of higher musical education formation and development in Ukraine at the end of the 20th –beginning of the 21st century. **Conclusions.** As a result of the conducted research, it has been established that O. S. Tymoshenko's managerial and creative activity as a rector at the Ukrainian National Tchaikovsky

Academy of Music is characterised as such that it allowed to achieve high productivity both within the higher education institution and at the national level, influencing the general process of forming and developing higher musical education in Ukraine. The figure of rector O. S. Tymoshenko can reasonably be described as a universal creative personality, since his activities combined executive, pedagogical, methodical, broad musical-social, and large-scale organisational work. In O. S. Tymoshenko's activity as rector at the Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music, manifestations of focus on the construction of Ukrainian culture, in particular in the field of music education, and its integration into the European cultural space on the basis of universal and national cultural values are vividly reflected.

Key words: higher musical education, Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music, rector O. S. Tymoshenko, cultural values, European integration.

Актуальність теми дослідження. Історії становлення музичної освіти в межах одного з найстаріших та авторитетніших закладів вищої освіти потребують їх розгляду в контексті складних процесів трансформації культурологічних парадигм, зміни світоглядних настанов, метанаративів, коли на зміну соцреалістичній картині світу прийшли ідеї відродження і фактичного повернення української культури; необхідності аналізу тих процесів, що відбувалися в українській культурі та мистецтві другої половини ХХ ст., особливо в 1980–1990-х рр., які були надзвичайно вагомими з погляду національно-культурного відродження, поширення забутих імен української культури в науковому середовищі та серед суспільного загалу. Паралельно до цього в загальносвітових межах культура переживала постмодерні трансформації, виробляючи нові моделі сприйняття і світовідчування. І ці процеси, хоч із запізненням, вливалися і проростали на українському культурному ґрунті, переломлюючись через інший конкретно-історичний контекст культуротворчості, розвитку української культури, яка протягом усього ХХ ст. зазнавала постійних утисків і репресій, викорінення національної свідомості й ідентичності народу.

Музичне мистецтво, його освітня складова, так само гостро реагували на стрімкі зміни в культурі, її спрямованості, що відбувалося на рівні державної культурної політики, інституційного забезпечення тощо. Узагальнення цих основних тенденцій слугуватиме тією науковою призмою, крізь яку матимемо можливість дослідити формування творчої особистості талановитого управлінця, українського диригента-хормейстра та ректора НМАУ імені П. І. Чайковського Олега Семеновича Тимошенка. Його перебування на чолі тоді ще Київської консерваторії припадає на помежів'я століть, яке позначене низкою знакових подій, що мали вагоме значення для розвитку української культури: руйнація радянської тоталітарної держави, здобуття Україною незалежності, оновлення системи

музичної освіти шляхом упровадження європейської Болонської системи, повернення національної культури – усе це спонукало тодішнього ректора О. Тимошенка до гуртування митців-професіоналів високого гатунку задля становлення та розбудови музичної освіти на основі цінностей української і світової культури, і найперше, – модернізація творчої і наукової бази в самій консерваторії.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні принципи вищої музичної освіти, музичної культури в умовах трансформаційних процесів висвітлено в працях Г. Ніколаї, А. Мірошниченка, Л. Сбітневої, Н. Овчаренко, П. Саух, Н. Семергей, Т. Сідлецької, О. Сухомлинської, С. Терепишого, І. Утюж, І. Федорової, Ю. Чекана, В. Черкасова, М. Ярکو.

На шляху модернізації і реформування системи освіти в низці наукових праць була висвітлена проблематика євроінтеграційних процесів та ролі української музичної освіти у формуванні світового музичного простору, культурологізації музичної освіти тощо. Про це наголошували у своїх працях І. Власенко, А. Коваленко, О. Марченко, І. Мудролюбова, М. Прищак, В. Черкасов.

На думку С. Терепишого, освіті належить функція відтворення людської спільноти та цивілізації, оскільки саме у сфері освіти закріплюються і набувають розвитку набуті культурні цінності, а сама освіта постає ареною для зіткнення економічних, політичних, національних і суспільних інтересів, виступаючи одним із рушіїв еволюції людського розвитку [8, 1].

За визначенням Г. Ніколаї, наприкінці ХХ століття з'являється нова перспектива бачення як музично-педагогічної освіти, так і музичного мистецтва загалом. Думка про те, що західна класична музика уособлює музичний розвиток, а західна музична едукація – ідеальну й концентровану форму музичної освіти, змінюється інтеркультурним (мультикультурним, полікультурним) підходом, який спирається на теорію діалогу

культур. У сферу дослідницьких інтересів потрапляють різноманітні форми музичного навчання. Західну класичну музику розуміють як один із багатьох різновидів музики, кожний з яких аналізують у власному контексті згідно з конкретною музичною традицією, а західну музичну освіту визнають тільки одним з багатьох методів, завдяки яким людина пізнає музику [4, 14].

Дослідники відзначають, що оновлення загальної музичної освіти в Україні періоду 1990-х рр. – початку XXI ст. формувалося як у світлі національного культурного відродження, так й орієнтування українського суспільства на європейськість – освітні стандарти європейського виміру освіти. Загалом обидві соціокультурні передумови спричиняють шлях модернізації загальної музичної освіти саме як «національної» – з увиразненням етнічного компонента ідентичності особи та її «відкритості» щодо «іншого» [10, 77].

Мета роботи – дослідити роль особистості ректора О. С. Тимошенка в становленні та розвитку вищої музичної освіти в межах спочатку Київської консерваторії – згодом Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського (НМАУ) з погляду досягнення культурологічних вимірів процесу.

Виклад основного матеріалу. Тимошенко Олег Семенович відомий у культурному просторі України насамперед як талановитий диригент і хормейстер, який досягнув професійних висот як маестро-диригент, долучившись до формування потужної мистецької школи. О. С. Тимошенко протягом кількох десятиліть очолював Київську державну консерваторію імені П. І. Чайковського (нині – Національну музичну академію України). Ректор, науковець, генератор творчих ідей та автор художніх проєктів, він перебував в епіцентрі мистецького життя України, був безпосереднім його учасником й активним розбудовником.

Дослідники справедливо відзначають, що невід’ємною рисою сучасної музичної освіти є спрямування уваги на формування особистості митця, який має яскраву, багатогранну й творчу індивідуальність, своє особливе бачення художнього смислу музичного твору [7, 14].

Методологічний принцип «конструювання» біографії також маркує ще одну особливість сучасної культурологічної дискурсивності: біографічний наратив виходить за межі хронотопу людського життя, перетворюючись на маркер «біографічної свідомості епохи». Залишаючи «за дужками»

«залізну» непохитність років життя, у створенні біографічної оповіді дослідник має враховувати нашарування історичних та особистісних контекстів, надособистісних культурних чинників. Спосіб внутрішнього наративу вбудовується в культуру, стає загальнозначущим оповіданням, перетворюється на схему, модель, структуру [9, 16–17].

У розгляді особистісного феномену О. С. Тимошенка та його культуротворчої місії в українській музичній культурі як ректора й ширше як багатогранної творчої особистості варто звернутися до низки психологічних категорій, а саме: феномен, особистість, індивідуальність, діяльність, творчість.

Митець формується під впливом складного комплексу явищ: історичної ситуації, рівня розвитку громадської думки, течій, що панують у мистецтві, і далеко не останню роль відіграє психоособистісна структура автора – характер, темперамент, особливості протікання нервово-психічних процесів [1, 1]. Особистість – це симбіоз різних ідентичностей: культурної, національної, професійної та самоідентичності. Її дослідження в межах сучасних соціоглобальних культурних зрушень стають надзвичайно важливими. Залишаючись компонентами особистості диригента, вони є психологічними факторами комфорту, що допомагають здолати (за потреби) кризу ідентичності [3, 82].

Ректор О. С. Тимошенко доклав багато зусиль, щоб налагодити творчі зв’язки з багатьма закладами освіти Європи. Це відкрило широкі перспективи для викладачів і студентів. Зокрема, були організовані гастрольні тури оркестру й хору консерваторії до Франції, Канади, Німеччини, Швейцарії, що сприяло зростанню авторитету українського музичного виконавства, української музичної освіти в Європі.

Одним із найважливіших чинників успішності О. С. Тимошенка на посаді ректора, безумовно, є те, що він, будучи випускником консерваторії, глибоко сприйняв усі найкращі її традиції та здобутки. Діяльність О. С. Тимошенка на посаді ректора розпочалася в дуже непростий і відповідальний період історії України: «Із середини 1980-х років світ змінювався буквально на очах. Горбачовська “перебудова” давала надію на повернення радянської спільноти на магістральні шляхи людської цивілізації. В Україні то був час піднесення народного руху, коли боріння за права людини, національне відродження і

демократизацію суспільства набуло масового характеру й зумовило справдження вікових сподівань українського народу – здобуття незалежності, народження суверенної Української держави. У нових соціально-історичних умовах <...> головне завдання закладу – постійне вдосконалення навчального процесу, досягнення високого мистецького рівня – стає особливо актуальним, адже професійна елітарна художня культура є базовою основою суспільства, фактором його консолідації, важливим чинником державотворення. <...> Важливою рисою діяльності ректора було вміння збирати найкращі мистецькі сили, згуртовувати їх навколо ідей розвитку української музичної культури, збереження славетних традицій вітчизняних педагогічних шкіл, водночас запровадження сміливих експериментальних новацій, зорієнтованих на сучасний досвід. У співпраці ректорату, Вченої ради та всього колективу консерваторії народжувалися концептуальні рішення, спрямовані на вдосконалення навчального процесу» [5, 246].

Зусилля всього колективу консерваторії на чолі з ректором призвели до історичної події – надання закладу нового статусу: за високі педагогічні та науково-творчі досягнення, значний внесок у розвиток музичної культури держави Указом Президента України від 5 вересня 1995 року Київській консерваторії було надано статус Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського.

О. С. Тимошенко зробив вагомий внесок у справу підвищення міжнародного авторитету вишу, у становлення його як одного з науково-культурних центрів на мапі Європи. Яскраве свідчення цього – прийняття НМА України ім. П. І. Чайковського – першого вищого музичного закладу колишнього Союзу – до Європейської асоціації музичних академій, консерваторій та музичних шкіл. За ректорства О. С. Тимошенка в Академії були відкриті нові кафедри – історії української музики, народної творчості, комп'ютерних технологій, старовинної музики, теорії та історії культури, оперної режисури, а також Центр музичної україністики, лабораторії, відкрито спеціалізовану вчену раду із захисту докторських дисертацій. Низка студентських колективів, передусім студентський хор та симфонічний оркестр, отримали можливість виїжджати за кордон і здобули світову славу [2, 38].

Основними чинниками, що сприяли ефективності О. С. Тимошенка як керівника провідного музичного закладу освіти, були: обдарованість музиканта, прагнення досконалості й наполеглива праця, як результат – високий професіоналізм, фахова озброєність та широка ерудиція, що забезпечили йому незаперечний авторитет.

Креативною складовою творчості О. С. Тимошенка стала трансформація енергії людських інстинктів до трансформації принципу задоволення в принцип реальності на рівні суспільства. Креативність Олега Семеновича зумовлені його волею і натхненням, кордоцентричністю та здатністю її пробуджувати в інших, патріотизмом і вмінням виживати в надзвичайних умовах; морально-етичною домінантою (етика відповідальності), свободою і любов'ю, самореалізацією та актуалізацією. Такий підхід позначив новий етап у розвитку української музики, її функціонального призначення [6, 109].

Наукова новизна полягає в тому, що вперше крізь призму культурологічного виміру визначено місце й роль творчої особистості ректора НМАУ імені П. І. Чайковського О. С. Тимошенка в становленні та розвитку вищої музичної освіти України кінця ХХ – початку ХХІ сторіччя.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що управлінська і творча діяльність О. С. Тимошенка на посаді ректора НМАУ імені П. І. Чайковського характеризується як така, що дала змогу досягнути високої продуктивності як у межах закладу вищої освіти, так і на державному рівні, впливаючи на загальний процес становлення і розвитку вищої музичної освіти в Україні. Постаць ректора О. С. Тимошенка можна обґрунтовано окреслити як універсальну творчу особистість, оскільки його діяльність поєднувала виконавську, педагогічну, методичну, широку музично-громадську та масштабну організаторську роботу. У діяльності О. Тимошенка на посаді ректора імені П. І. Чайковського яскраво відображено прояви спрямованості на будівництво української культури, зокрема у сфері музичної освіти, та її інтеграції в європейський культурний простір на засадах загальносвітових та національних культурних цінностей.

1. Варнава Р. А. Психологічний портрет композитора як джерело пізнання «образу автора» (на прикладі Бориса Лятошинського та Василя Барвінського) : автореф. дис. ... канд. мистецтвозн.: 17.00.03 – музичне мистецтво / Львівська нац. муз. академія ім. М. В. Лисенка. Львів, 2017. 27 с.
2. Гусарчук Т. Особистісний феномен ректора: культуротворча місія академіка Олега Тимошенка. *Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. 2020. № 4 (49). С. 21–45.
3. Дзундза Р. М. Особистість українського хорового диригента кінця ХІХ – початку ХХІ століть в контексті проблем ідентичності : дис. ... докт. філос.: 034 – культурологія / ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 2021. 282 с.
4. Ніколаї Г. Ю. Методологічні пошуки у сфері мистецької освіти. *Актуальні питання мистецької освіти та виховання*. 2013. Вип. 1 (1). С. 3–18.
5. Малозьомова О. І., Копиця М. Д., Гусарчук Т. В. Київська консерваторія. Етапи історії. *Національній музичній академії України імені П. І. Чайковського 100 років* / ред. В. Рожок. Київ : Музична Україна, 2013. С. 12–277.
6. Мартинова С. Феномен креативного диригента Олега Семеновича Тимошенка. *Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. 2020. № 4 (49). С. 109–120.
7. Овчаренко Н. Парадигмальний простір сучасної музичної освіти. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика. Педагогічні науки*. 2017. Вип. №1–2 (50–51). С. 13–20.
8. Терепищій С. О. Філософська парадигма сучасних освітніх ландшафтів : автореф. дис. ... докт. філос. наук: 09.00.10 – філософія освіти / Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ, 2016. 35 с.
9. Тимошенко М. О. Моделі конструювання біографії в контексті неокласичного дискурсу. *Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. 2020. № 4 (49). С. 8–20.
10. Ярко М. І. Сучасні епістемологічні (знаннєві) та теоретичні основи загальної музичної освіти. *Наукові записки. Мистецтвознавство*. 2012. №2. С. 75–83.

1. Varnava, R. A. (2017). Psychological portrait of the composer as a source of knowledge of the «image of the author» (on the example of Borys Lyatoshynskyi and Vasyl Barvinskyi). Extended abstract of candidate's thesis. Lviv [in Ukrainian].
2. Husarchuk, T. (2020). The rector's personal phenomenon: the cultural mission of Academician Oleg Tymoshenko. *Chasopys Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy imeni P. I. Chaikovskoho*, 4 (49), 21–45 [in Ukrainian].
3. Dzundza, R. M. (2021). The personality of the Ukrainian choral conductor of the end of the 19th and beginning of the 21st centuries in the context of identity problems. Doctor's thesis. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
4. Nikolai, G. Yu. (2013). Methodological searches in the field of art education. *Aktualni pyannia mystetskoï osvity ta vykhovannia*, 1 (1), 3–18 [in Ukrainian].
5. Malozymova, O. I., Kopytsia, M. D., Husarchuk, T. V. (2013). Kyiv Conservatory. Stages of history. 100 years of the P. I. Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine. Kyiv: Myzychna Ukraina, 12–277 [in Ukrainian].
6. Martynova, S. (2020). The phenomenon of the creative conductor Oleg Semenovych Tymoshenko. *Chasopys Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy imeni P. I. Chaikovskoho*, 4 (49), 109–120 [in Ukrainian].
7. Ovcharenko, N. (2017). Paradigmatic space of modern music education. *Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka. Pedagogichni nauky*, 1–2 (50–51), 13–20 [in Ukrainian].
8. Terepyschy, S. O. (2016). Philosophical paradigm of modern educational landscapes. Extended abstract of Doctor's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
9. Tymoshenko, M. O. (2020). Models of biography construction in the context of neoclassical discourse. *Chasopys Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy imeni P. I. Chaikovskoho*, 4 (49), 8–20 [in Ukrainian].
10. Yarko, M. I. (2012). Modern epistemological (knowledge) and theoretical foundations of general musical education. *Naukovi zapysky. Mystetstvoznavstvo*, 2, 75–83 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.10.2022
Отримано після доопрацювання 07.11.2022
Прийнято до друку 15.11.2022